

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Бондаренко Олександр Анатолійович

УДК 658.012.4:338.339

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ
В АПК**

08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Дніпропетровськ – 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Сумському національному аграрному університеті Міністерства аграрної політики України

Науковий керівник - доктор економічних наук, професор

Чупіс Анатолій Віталійович,

Сумський національний аграрний університет,
завідувач кафедри фінансів.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Перебийніс Василь Іванович,

Полтавська державна аграрна академія,
завідувач кафедри менеджменту та права;

кандидат економічних наук, доцент

Письмаченко Людмила Миколаївна,

завідувач кафедри бухгалтерського обліку і аудиту в митній системі Академії
митної служби України, м. Дніпропетровськ.

Провідна установа - Харківський державний аграрний університет

ім. В.В.Докучаєва Міністерства аграрної політики України, кафедра організації
виробництва та агробізнесу, м. Харків.

Захист відбудеться 24 квітня 2002 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 08.804.01 у
Дніпропетровському державному аграрному університеті за адресою: 49600, м.
Дніпро-петровськ-27, вул. Ворошилова, 25, ауд. 342.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Дніпропетровського державного аграрного
університета за адресою: 49600, м. Дніпропетровськ-27, вул. Ворошилова, 25.

Автореферат розісланий 21 березня 2002 р.

Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради

Миронова Р.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ринкові умови створюють нові можливості акумулювання коштів, необхідних для відтворення основних засобів, відкривають простір для ініціативи й підприємництва в аграрній сфері економіки. Під впливом економічної кон'юнктури ринкового середовища джерела інвестування відтворення основних засобів змінюються. Залучення інвестиційних ресурсів відбувається за допомогою нетрадиційних, нових для вітчизняної практики господарювання фінансово-кредитних інструментів. В умовах ринкових перетворень в Україні не належним чином працює механізм відтворення основних засобів в АПК, що вплинуло на погіршення їх стану та ефективності використання.

Проблеми відтворення основних засобів завжди знаходилися в центрі уваги вітчизняних науковців: П.Т.Саблука, М.Я.Дем'яненко, О.Д.Василика, В.Г.Більського, Я.К.Білоуська, Є.Ю.Болохвітінова, О.В.Ольховикова, В.Я.Плаксієнка, А.В.Чупіса, а також зарубіжних - А.Гроппелі, Е. Нікбахта, Х.Еберта, В.Хойера та інших.

Проте, окремі питання вимагають детальнішого опрацювання. Відсутні комплексні розробки з проблем відтворення основних засобів в АПК в умовах ринкових перетворень. Недостатньо розглянуті питання відтворення основних засобів з урахуванням ефективності їх використання. Наукою й практикою майже не досліджено, який вплив має забезпечення екологічнобезпечного режиму функціонування АПК на організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів.

Актуальність проблеми, її практичне значення і недостатня теоретична розробленість обумовили вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана відповідно до напрямків науково-дослідних робіт Сумського національного аграрного університету. Наукові результати, теоретичні положення й висновки дослідження було використано при виконанні теми "Формування ринково-орієнтованих механізмів регулювання соціально-економічного розвитку" (номер держ. реєстрації 0101U004506).

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів в АПК.

Для досягнення цієї мети в роботі вирішувались завдання:

- дослідження економічної суті основних засобів та їх класифікації;
- удосконалення циклу відтворення основних засобів;
- встановлення сучасних особливостей відтворення основних засобів у аграрній сфері;
- удосконалення організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів;
- визначення сучасного стану забезпечення сільськогосподарського виробництва основними

засобами;

- здійснення економічної оцінки відтворення основних засобів у регіоні;
- удосконалення страхового захисту основних засобів;
- виділення та вдосконалення можливих шляхів залучення інвестиційних ресурсів на відтворення основних засобів;
- обґрунтування факторів впливу забезпечення екологічнобезпечного режиму функціонування АПК на організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів;
- розрахунок економічного ефекту від застосування організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів в сільськогосподарському виробництві.

Предмет і об'єкт дослідження. *Об'єктом дослідження є підприємства агропромислового комплексу Запорізької області.*

Предметом дослідження є сукупність організаційно-економічних відносин, що складаються в процесі відтворення основних засобів в аграрній сфері.

Методи дослідження. У процесі дослідження використані такі методи проведення економічних досліджень: абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення і формування висновків), статистико-економічний (аналіз сучасного стану забезпечення, використання та відтворення основних засобів), монографічний (поглиблене вивчення впливу стану використання основних засобів на рівень їх відтворення), розрахунково-конструктивний (розробка інвестиційних програм на перспективу), експериментальний (визначення заходів по підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва через застосування організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів) та інші.

Матеріалами для дослідження стали спеціальна література з проблем теорії та практики відтворення основних засобів в АПК, нормативні документи, статистичні дані.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у наступному:

- в циклі відтворення основних засобів обґрунтовано нову фазу – їх формування;
- удосконалено організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів шляхом включення до нього нової стадії – “менеджмент відтворення”;
- обґрунтовано нове джерело фінансування відтворення основних засобів – екологічне страхування;
- вперше запропонована формула визначення суми екологічних амортизаційних відрахувань;
- дістала подальший розвиток оцінка довгострокового кредитування та лізингової угоди;
- вперше виявлено фактори впливу забезпечення екологічнобезпечного режиму функціонування АПК на організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці заходів по виконанню Програми стабілізації та розвитку агропромислового комплексу Запорізької області на період до 2010 року та в розробці і впровадженні організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів ТОВ “Нова Хортиця” у такі аграрні підприємства Запорізького району Запорізької області: СВК “Ілліча”, СВК “Лисогірський”, ТОВ “Розумівське”, ФГ “Світанок”, ФГ “Хортиця”.

Основні положення, висновки й пропозиції дисертаційної роботи використані в практичній діяльності аграрних підприємств Запорізької області. Теоретичні розробки дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Сумського національного аграрного університету при викладанні таких курсів: економіка сільського господарства і АПК, економіка природокористування, фінанси АПК, управління сільськогосподарським виробництвом.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота повністю є результатом самостійного наукового дослідження. Опубліковані без співавторства наукові праці містять положення, висновки і пропозиції, сформульовані особисто здобувачем наукового ступеня. Вони відображають конкретний особистий внесок дисертанта у розвиток аграрної економіки.

Апробація результатів дослідження. Наукові положення основних результатів дослідження та їх практичне застосування обговорювалися на наукових конференціях: “Наука і освіта”, м. Дніпропетровськ (1999 р.); за підсумками наукової роботи професорсько-викладацького складу Сумського національного аграрного університету (2000, 2001 рр.); на Міжнародному науково-практичному семінарі “Прогностичні оцінки і аналіз впливу діяльності спільних та багатонаціональних компаній на економіку України” (м. Полтава, 2000 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Сучасні проблеми розвитку економіки агропромислового комплексу: соціально-економічні та правові аспекти” (м. Запоріжжя, 2000 р.); Всеукраїнській конференції молодих учених-аграрників “Економіка, менеджмент, освіта в системі реформування агропромислового комплексу” (м. Харків, 2000 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Інвестиції XXI століття: регіональні аспекти” (м. Умань, 2000 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми державного управління і місцевого самоврядування” (м. Запоріжжя, 2001 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в монографії та 10 статтях у наукових журналах, збірниках наукових праць та матеріалах науково-практичних конференцій, загальним обсягом 12,6 обл.вид. арк., з них 8 – у наукових фахових виданнях.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи - 189 сторінок, з яких: 13 рисунків займають 6 сторінок, 37 таблиць – 19, список використаних джерел (156 найменувань) – 15, 12 додатків – 19 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі "Економічний зміст основних засобів та особливості їх відтворення в аграрній сфері" розглядаються основні засоби як частина виробничого (інвестованого) капіталу. Строк їх функціонування визначається термінами та інтенсивністю експлуатації обладнання, будівель, споруд тощо. Процес відтворення поділяється на два напрямки: відтворення за вартісними параметрами та фізичне оновлення виробничих засобів. Процес відтворення основних виробничих засобів за вартістю завжди супроводжується процесом відтворення в натурально-речовій формі, що проходить у дві стадії: формування або відновлення та стадія зносу.

На нашу думку, в циклі відтворення основних засобів першочергова увага має приділятися саме процесу їх формування, оскільки значення цієї фази в умовах прискорених темпів науково-технічного прогресу зростає. Саме за умов своєчасної заміни основних засобів та прискореного їх оновлення стають можливими ефективні дії виробника продукції на ринку. Стадію формування основних засобів характеризує те, що саме тут закладаються основні пропорції та параметри, що забезпечують в процесі експлуатації ефективне виробництво та конкурентоспроможність продукції.

Цикл відтворення основних засобів є процесом перетворення капітальних інвестицій в основні засоби в результаті капітального будівництва і технічного переозброєння діючого виробництва. Удосконалений нами цикл відтворення основних засобів наведений на рис. 1.

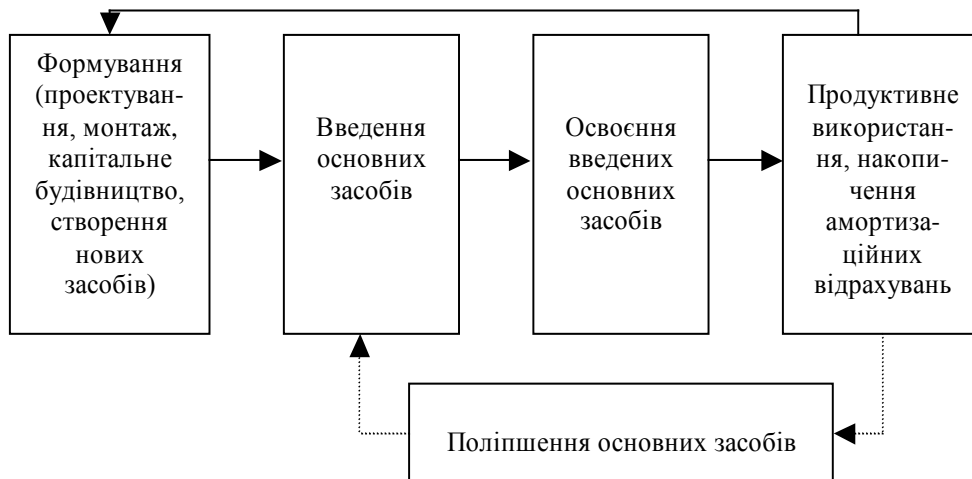

Рис.1. Цикл відтворення основних засобів агропромислових підприємств

Особливістю аграрного виробництва є використання основного засобу – землі. В умовах нерозвинутості ринкових відносин і запровадження мораторію на продаж земельних ділянок, згідно з Земельним кодексом, не існує дійсної ціни земельних ділянок, а витрати на їх поліпшення здійснюються. Тому в діючій класифікації слід виділити окрему групу основних засобів – "Земля".

З нашого погляду, на відміну від діючих національних стандартів бухгалтерського обліку, ця група повинна включити не тільки земельні ділянки, але й капітальні витрати на поліпшення земель.

Удосконалено організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів шляхом введення нової стадії - "менеджмент відтворення". Така стадія складається з етапів: визначення виробничої потреби у відтворенні; оцінка ефективності відтворення основних засобів і її економічне обґрунтування; вивчення структури й аналіз фінансових джерел відтворення; розробка, оцінка альтернативних варіантів відтворення та вибір оптимального. Крім того, у зв'язку з незадовільним екологічним станом, ми пропонуємо виділити в економічному механізмі відтворення екологічне страхування та амортизацію з урахуванням впливу забруднення на прискорений знос основних засобів, а також відтворення орендованого майна (рис. 2).

Рис. 2. Структура організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів в АПК

У другому розділі "Економічна оцінка відтворення основних засобів у регіоні" встановлено, що в цілому по сільськогосподарських підприємствах України в 2000 р. порівняно з 1996 р., балансова вартість основних засобів знизилася на 37,9%, в т.ч. виробничих – на 38,3% (табл. 1). У Запорізькій області такі показники дещо кращі. На сьогодні в сільськогосподарському виробництві скоротилася кількість технічних засобів. Так, в цілому по Україні у 2000 р., порівняно з 1991 р., кількість тракторів зменшилася на 35,9%, зернозбиральних комбайнів – на 38,0, кукурудозбиральних – на 48,4, бурякозбиральних – на 34,3, картоплюзбиральних – на 62,5,

установок та агрегатів для доїння корів – на 57,7%. З 1990 р. до 2000 р. поступово зменшувалася кількість введених в дію потужностей і об'єктів.

Значно скоротилися площі введених в дію зрошуваних земель і зовсім припинилося осушення земель. У Запорізькій області за станом на кінець 2000р. в сільській місцевості не введено в експлуатацію жодного об'єкта соціально-культурного призначення. Основною причиною такого становища стала передача об'єктів соціально-культурного призначення в комунальну власність.

Таблиця 1

Балансова вартість основних засобів у сільськогосподарських підприємствах України і Запорізької області на кінець року, млн. грн.

Показники	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2000 р. у % до 1996 р.
Україна, всього	141349	138550	131175	124352	87764	62,1
в т.ч. основні виробничі засоби	121305	118347	111725	105530	74804	61,7
Запорізька обл., всього	7144	7026	6808	6344	4732	66,2
в т.ч. основні виробничі засоби	6171	6021	5841	5401	4053	65,7

Причинами зменшення балансової вартості основних засобів є незадовільний фінансовий стан аграрних підприємств через диспаритет цін на промислову й сільськогосподарську продукцію; скорочення виробництва тракторів та сільськогосподарських машин в Україні. Відомо, що й галузі легкої та харчової промисловості також знаходяться не в кращому стані. Так, виробництво технологічного устаткування для легкої та харчової промисловості скоротилося у десятки разів. Однак, галузь машинобудування має невикористані резерви. В машинобудуванні у березні 2001 р. обсяги виробництва зросли проти лютого 2001 р. на 6,3%, проти січня-березня 2000 р. - на 22,6 відсотка. Підприємства ж сільськогосподарського машинобудування не досягли рівня січня-березня 2000 р. з виробництва жаток рядкових, машин і комбайнів кукурудзозбиральних та кормозбиральних, косарок тракторних і навантажувачів універсальних сільськогосподарського призначення. По решті видів сільськогосподарської техніки досягнутий значний приріст. Так, випуск плугів, сівалок тракторних, комбайнів зернозбиральних, автонапугалок для великої рогатої худоби, транспортерів для прибирання гною на фермах і кормодробарок зріс в 2-3 рази, борін зубових, культиваторів тракторних, машин бурякозбиральних - на 53-86 відсотків.

Однією з найсуттєвіших причин зниження ефективності сільськогосподарського виробництва є неврегульовані державою взаємовідносини між галузями народного господарства і, зокрема, АПК. Так збільшення на даному етапі виробництва в споживаючих галузях може

спричинити ріст доходів у сільському господарстві. На підприємствах харчової промисловості та з переробки сільськогосподарських продуктів у січні-березні 2001 р. приріст виробництва проти відповідного періоду минулого року склав 22,7 відсотка. З іншого боку, розвиток нових організаційних форм господарювання стимулює розвиток сільськогосподарського машинобудування. Так, у селянських (фермерських) господарствах в цілому по Україні у 2000 р. в порівнянні з 1998 р. зросла кількість сільськогосподарської техніки більш ніж на 30%.

Одним з джерел відтворення основних засобів є інвестиції. Інвестиційна непривабливість сільського господарства призвела до різкого зменшення частки інвестицій в основний капітал АПК в загальній сумі інвестицій Запорізької області у 1996 р. порівняно з 1990 р. (табл. 2).

Таблиця 2

Склад та структура інвестицій в основний капітал Запорізької області

	1990 р.		1996 р.		1998 р.		1999 р.		2000 р.		2000 р. +, - до 1990 р.	
	млн. крб.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Всього	1476	100,0	702	100,0	817	100,0	975	100,0	1190	100,0	-	-
у т.ч. : сфери АПК	482	32,7	93	13,2	168	20,6	178	18,3	234	19,7	-	-13,0
з них: Машино-будування	160	10,8	26	3,7	40	4,9	69	7,1	74	6,2	-	-4,6
Сільське господарство	301	20,4	46	6,6	47	5,8	53	5,4	47	3,9	-	-16,5
Харчосмакова промисловість	11	0,8	14	2,0	71	8,7	46	4,7	100	8,5	-	+7,7
М'ясна і молочна промисловість	10	0,7	7	0,9	10	1,2	10	1,1	13	1,1	-	+0,4

Прийняття ряду законодавчих актів у 2000 р. щодо пріоритетності розвитку агропромислового виробництва привело до збільшення частки інвестицій у сферу АПК. Однак, доля сільського господарства в загальній сумі інвестицій продовжує знижуватися, що свідчить про

потребу вдосконалення організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів в АПК. У зв'язку із недостатністю фінансових ресурсів, сільськогосподарські підприємства не здатні здійснювати інвестиції на будівельно-монтажні роботи, тому в технологічній структурі інвестицій в основний капітал сільського господарства Запорізької області найбільшу частку (78,7%) у 2000 р. склали інвестиції в устаткування, інструмент, інвентар.

Ці ж причини зумовили те, що найбільшу частку у відтворюваній структурі займають інвестиції на технічне переозброєння та реконструкцію (74,4%), а не на нове будівництво.

Зниження рівня фондозабезпеченості та підвищення фондоозброєності сталося через зменшення балансової вартості основних засобів. Тому основним фактором підвищення фондовіддачі у 2000 р. було збільшення валової продукції сільського господарства (табл. 3).

Таблиця 3

Ефективність використання основних засобів у сільському господарстві по Запорізькій області

Показники	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2000 р. у % до 1996 р.
Фондозабезпеченість, тис.грн.	3,24	3,19	3,12	2,90	2,17	67,0
Фондоозброєність, тис.грн.	62,72	68,28	71,96	75,88	71,16	113,5
Фондоємність, грн.	7,99	6,77	7,63	6,84	5,07	63,5
Фондовіддача, грн.	0,13	0,15	0,13	0,15	0,20	153,8

Незадовільне забезпечення запасними частинами вплинуло на погіршення стану готовності техніки у сільському господарстві Запорізької області. Так, станом на 1.03.2001 р. в сільськогосподарських підприємствах коефіцієнти готовності були нижчими по всіх видах техніки. Вони склали 0,59 - 0,83.

Суттєве джерело фінансування відтворення основних засобів складають зараз кошти від страхування основних засобів. В дисертації обґрунтовано нове джерело фінансування відтворення основних засобів – екологічне страхування.

Стрижнем запропонованої системи екологічного страхування є спеціалізовані компанії з обов'язкового і добровільного страхування. У загальній регіональній системі економічного регулювання природокористування аналогічні функції покладаються на позабюджетні екологічні фонди. Вони організуються при місцевих органах влади і є багатофункціональними структурами. Це викликано тим, що механізм економічного регулювання природокористування зумовлює створення складної багаторівневої системи фінансових відносин. Власне акумулювання коштів, які

сплачуються за забруднення, становить лише малу частку того, що покладається на подібні органи. Ефективний механізм банківського перерозподілу фінансів, участь у розробці й реалізації екологічних програм, моніторинг, накопичення й опрацювання інформації створить можливість накопичити кошти для дійсного відтворення основних засобів.

У третьому розділі "Шляхи подальшого розвитку й удосконалення організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів в АПК" досліджено, що у 2000 р. в цілому по сільськогосподарських підприємствах України і, зокрема, Запорізької області був отриманий прибуток. Однак рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва за 2000 р. був досить низьким (по Запорізькій області – 13,5%). Тому отриманий прибуток не став суттєвим джерелом фінансування відтворення основних засобів.

Негативним чинником загального інвестиційного процесу є також нестача амортизаційних відрахувань для заміни засобів праці. Порівняно з 1990 р. у 2000 р. питома вага амортизації в загальній сумі витрат на виробництво знизилася на 1,4%. До зниження сум накопичених амортизаційних відрахувань призвело також їх інфляційне знецінювання, тоді як потреба у відшкодуванні зношеного устаткування, підтримці в робочому стані діючих потужностей величезна. Проте основні засоби не переоцінюються пропорційно до постійного зростання цін на машини, устаткування, будинки, споруди.

Відповідно до Закону України "Про оцінку майна", підприємства щокварталу повинні робити переоцінку свого майна, у тому числі основних засобів, у разі зміни справедливої (ринкової) їх вартості. Така переоцінка обов'язково має здійснюватися професійними оцінювачами, які мають на те відповідний сертифікат, інакше вона є недійсною. Якщо застосовувати вимоги згаданого закону, то вартість зазначених послуг не може бути малою. Агропромислове підприємство середніх розмірів має близько 2-4 тисяч об'єктів основних засобів, що відносяться до різноманітних номенклатурних груп та групуються за строками їх фактичного використання. Ми пропонуємо, по-перше, використовувати норми Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби", згідно з яким підприємство має переоцінювати об'єкт основних засобів не щоквартально, а тоді, коли його залишкова вартість значно (більше ніж на 10%) відрізняється від справедливої вартості. По друге, треба норми Закону "Про оподаткування прибутку підприємств" привести у відповідність до П(С)БО 7 "Основні засоби" в частині застосування методів нарахування амортизації та класифікації основних засобів.

Нами запропонована формула визначення суми екологічних амортизаційних відрахувань (1).

$$A_{\text{ек}}(t) = A(t) - A_0(t), \quad (1)$$

де $A_{\text{ек}}$ – сума екологічних амортизаційних відрахувань, грн.;

t – момент часу (період), рік;

$A(t)$ - амортизаційні відрахування, нараховані з урахуванням впливу забруднення на прискорений знос основних засобів, грн.;

$A_0(t)$ - амортизаційні відрахування, нараховані без урахування впливу забруднення на прискорений знос основних засобів, грн.

Суму екологічних амортизаційних відрахувань при рівномірному методі нарахування амортизації слід розраховувати за формулою (2):

$$A_{ек} = \frac{t \cdot B_0}{T} \times \left(1 - \frac{T}{T_0}\right) = A(t) \times \left(1 - \frac{T}{T_0}\right), \quad (2)$$

де B_0 – первісна вартість основних засобів, грн.;

T - нормативний строк служби основних засобів, визначений в умовах забрудненого навколишнього середовища, років;

T_0 - нормативний строк служби основних засобів, визначений в умовах відсутності забруднення навколишнього середовища, років.

Суму екологічних амортизаційних відрахувань при застосуванні методу зменшення залишкової вартості слід розраховувати за формулою (3):

$$A_{ек} = B_0 \times \left[\left(\frac{B_{л}}{B_0}\right)^{t/T_0} - \left(\frac{B_{л}}{B_0}\right)^{t/T} \right], \quad (3)$$

де $B_{л}$ – ліквідаційна вартість основних засобів, грн.

Суму екологічних амортизаційних відрахувань при застосуванні методу прискореного зменшення залишкової вартості слід розраховувати за формулою (4):

$$A_{ек} = B_0 \times \left[\left(1 - 2/T_0\right)^t - \left(1 - 2/T\right)^t \right]. \quad (4)$$

Суму екологічних амортизаційних відрахувань при застосуванні кумулятивного методу слід розраховувати за формулою (5):

$$A_{ек} = 2B_0 \times \left[\frac{1 - \frac{t}{T}}{1 + T} - \frac{1 - \frac{t}{T_0}}{1 + T_0} \right]. \quad (5)$$

Нарахування амортизації за нормами, розрахованими з врахуванням фізичного і морального зносу, зумовлених екологічними факторами, і використання її при розрахунку фінансово-економічних показників діяльності підприємства, дозволить оцінити зниження прибутку і рентабельності через нанесення шкоди основним засобам унаслідок забруднення навколишнього середовища.

У теперішній час 90 % майна аграрних підприємств – це орендовані основні засоби співвласників майна. Тому ефективним засобом відтворення основних засобів в агропромисловому виробництві є фонд відтворення орендованого майна. Згідно Положення про фонд відтворення

оренованого майна він створюється підприємством, яке є орендарем майна співвласників. Положення визначає джерела створення фонду і напрями його використання, компетенцію органів управління підприємства і представників співвласників із зазначених питань, а також порядок контролю за правильністю і ефективністю використання коштів фонду. Фонд створюється на підставі договору оренди, укладеного між підприємством і співвласниками орендованого майна.

Джерелом формування фонду є певний відсоток орендної плати від вартості орендованого майна, що становить у розрахунку на рік певну суму коштів. Проте на сьогодні розмір такого відсотку не визначений. Тому ми пропонуємо розрахунок сум, які будуть надходити до фонду відтворення орендованих основних засобів, здійснювати у розмірі амортизаційних відрахувань на окремий вид основних засобів з урахуванням запропонованої нами формули визначення суми екологічних амортизаційних відрахувань.

Встановлено, що можливими шляхами залучення інвестиційних ресурсів на відтворення основних засобів є довгострокове кредитування банками агропромислових підприємств, лізинг та інвестиційний податковий кредит. Розмір кредитів, які зараз отримує сільське господарство, досить незначний. Із загальної суми короткострокових кредитів, наданих комерційними банками суб'єктам господарювання України за станом на 1 березня 2001 р., 37,9% направлено в промисловість, 36,8% - торгівлю та громадське харчування, 5,7% - сільське господарство, 2,4% - транспорт та 1,7% - в будівництво. Найбільші обсяги довгострокового кредитування припадають на підприємства промисловості (33,4%), торгівлі та громадського харчування (28,3%), транспорту (5,8%) та сільського господарства (5,5%).

Оцінку довгострокового кредитування банками відтворення основних засобів агропромислових підприємств слід здійснювати за такими етапами: пошук об'єктів вкладення (проведення аналізу можливостей потенційного ініціатора проекту (показників плато- і кредитоспроможності, спроможності позичальника реалізувати даний проект), ринкового потенціалу (бізнес-план проекту відтворення); оцінка рентабельності та ризику проекту (фінансова частина бізнес-плану, аналіз технічних та комерційних ризиків); розробка схеми фінансування (конкретна сума проекту, порядок перерахування кредиту виконавцю, графік виплати основного боргу та відсотків за ним); укладання договорів за проектом (домовленості між банком і клієнтом про суми кредиту і процентних ставок за кредит, а також про контракти, що укладаються між виконавцем проекту й контрагентами щодо надходження необхідної сировини, матеріалів, напівфабрикатів); договори оренди устаткування і виробничих приміщень (за необхідністю); страхові поліси (включаючи можливе страхування ризику оплати кредитів тощо); виконання виробничої комерційної програми робіт до повної оплати кредитів (контроль за виконанням укладених на попередньому етапі домовленостей на умовах кредитування разом із результатами,

одержаними в процесі роботи, і внесення коректив у програми, якщо останнє буде вважатися за необхідне); оцінка фінансових результатів проекту і їхнє зіставлення з запланованими.

Важливою фазою у відтворенні основних засобів є лізингові операції. Здійснення лізингової угоди включає три етапи. Перший - це підготовча робота з укладання договорів, коли встановлюється платоспроможність (лізингодатність) потенційного клієнта. Другий етап передбачає укладання цих договорів. На третьому етапі лізингодавцю виплачуються лізингові платежі та оформляються відносини з подальшого використання об'єкта після закінчення терміну лізингу. На нашу думку, в лізинговій угоді необхідно виділити ще один - попередній етап, пов'язаний з розрахунком економічної привабливості об'єкта з точки зору очікуваної вигоди. Розподіл лізингових операцій на етапи припускає використання тих або інших методик, які можуть бути реалізовані в певних умовах. Проведений аналіз діючих методик розрахунку за державне майно, оцінки вартості об'єкта оренди, а також порядок використання плати за оренду державного майна показав, що вони стосуються лише оренди державного майна і не можуть бути використані як розрахунки лізингових платежів для приватних підприємств, тоді як основним критерієм доцільності участі в лізингу і лізингоодержувача і лізингодавця є насамперед правильне визначення загальної суми лізингових платежів. Розрахунок цих сум неодмінно передбачає урахування коефіцієнта дисконтування та індексу інфляції поточного року. Така методика базується на використанні спеціальних знань в галузі моделювання. Найбільш простою й доступною, на наш погляд, є методика, заснована на розрахунку середньорічної вартості устаткування – саме це є головним при визначенні розміру комісійних. Згідно з цією методикою, загальний розмір лізингових платежів складається з суми амортизаційних відрахувань, плати за кредитні ресурси, комісійної винагороди лізингодавця та додаткових послуг останнього. Проте зазначена методика має й недолік, який на нашу думку, полягає у пов'язуванні розміру лізингових платежів в основній їх частині з нормативним терміном амортизації, що вступає в протиріччя з існуючим законодавством в частині амортизаційних відрахувань. Ми вважаємо, що розрахунок розміру лізингових платежів має обов'язково включати відшкодування вартості майна, з урахуванням конкретної схеми лізингу і використання середньорічної вартості устаткування, що в цілому веде до рівномірності розподілу лізингових платежів за роками.

Щодо відповідальності суб'єктів підприємницької діяльності за використання і повернення інвестиційного податкового кредиту, то необхідно зауважити, що хоча умови надання такого кредиту не містять вимог у виплаті відсотків за користування кредитом, проте, на нашу думку, необхідно внести певні зміни у законодавчі акти, за якими підприємство-позичальник при порушенні умов договору щодо терміну реалізації інноваційного проекту і повернення кредиту виплачує в бюджет пеню в розмірі облікової ставки НБУ, розрахованої за весь термін прострочення. Контроль за дотриманням умов надання, використання і компенсації інвестиційного податкового

кредиту доцільно покласти на галузеві міністерства (відомства) і Державні податкові інспекції за місцем перебування підприємства-позичальника.

На сьогодні у Запорізькій області повністю припинилося введення в дію природоохоронних об'єктів і потужностей. На це вплинув негативний стан екологобезпечного режиму функціонування АПК. Існує п'ять груп факторів впливу, що детермінують стан природного середовища в процесі агропромислового виробництва: вилучення речовини й енергії; перерозподіл речовини й енергії (без вилучення); привнесення в природу штучних речовин і енергії (або підвищення концентрації властивих їй речовин і енергії); створення технічних споруд і об'єктів; інтродукція (реінтродукція) видів.

Екологізація аграрного виробництва передбачає проведення сертифікації, тобто встановлення відповідності ідентифікованого об'єкта конкретному нормативному документу. Сертифікація з екологічних вимог проводиться за двома основними напрямками: забезпечення екологічної безпеки та покращання навколишнього середовища шляхом гармонізації робіт з охорони навколишнього середовища зі стійким розвитком економіки. Доцільно було б ввести спеціальні екологічні паспорти для всіх суб'єктів-природокористувачів на технології та види продукції. Це необхідно для визначення рівня фонового забруднення ґрунтів, водних ресурсів, природного ландшафту та атмосфери, а також встановлення суми збитку внаслідок порушення природоохоронного законодавства.

З метою не лише обмеження негативних антропогенних навантажень на навколишнє природне середовище з боку АПК та підтримки його екологобезпечного режиму функціонування, а й підвищення ефективності і конкурентоспроможності агропромислового виробництва України, необхідно перейти до економіко-екологічної концепції його розвитку. На перший план при цьому виходить розробка і впровадження в практику сільськогосподарської діяльності нових поколінь технічних засобів і технологій вирощування сільськогосподарських культур та утримання худоби, агрохімічних й біологічних засобів виробництва. При цьому такі нововведення не повинні порушувати екологічний баланс, а сприяти зменшенню негативних екологічних наслідків інтенсифікації виробництва і природокористування, поліпшенню і відтворенню природних агроресурсів, які посилюють самовідтворювальні функції навколишнього середовища.

В дисертації розраховано економічний ефект від застосування організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів в сільськогосподарському виробництві на прикладі вирощування кукурудзи. При цьому використовуються у повному обсязі технічні засоби ТОВ "Нова Хортиця" і залучається техніка 5 аграрних підприємств Запорізького району Запорізької області: СВК "Ілліча", СВК "Лисогірський", ТОВ "Розумівське", ФГ "Світанок", ФГ "Хортиця". При реалізації цього механізму витрати на відтворення техніки складуть 1466 тис. дол. США, а

щорічний прибуток - 1913 тис. дол.США, рівень рентабельності - 93,83%, річний економічний ефект економії ресурсів – 1185,2 тис. дол. США.

ВИСНОВКИ

1. Встановлено, що основні засоби слід розглядати, виходячи з процесу їх формування, оскільки значення цієї стадії відтворення в умовах прискорення науково-технічного прогресу зростає. Пропонується удосконалити цикл відтворення основних засобів, включивши нову фазу – їх формування.

2. Виходячи з незадовільного екологічного стану навколишнього середовища запропоновано розглядати при класифікації основних засобів - групу “Земля”: не лише як вартість земельних ділянок, але й капітальні витрати на поліпшення земель.

3. Удосконалено організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів шляхом введення нової стадії - “менеджмент відтворення”. Така стадія складається з етапів: визначення виробничої потреби у відтворенні; оцінка ефективності відтворення основних засобів і її економічне обґрунтування; вивчення структури й аналіз фінансових джерел відтворення; розробка, оцінка альтернативних варіантів відтворення та вибір оптимального.

4. У теперішній час в сільськогосподарському виробництві зменшилася балансова вартість основних засобів через різке скорочення кількості технічних засобів, повільне введення в дію потужностей і об’єктів, різке зменшення площ зрошуваних і осушених земель. Виробництво технологічного устаткування для легкої й харчової промисловості скоротилося у десятки разів. Підприємства сільськогосподарського машинобудування не досягли рівня січня-березня 2000 р. з виробництва жаток рядкових, машин і комбайнів кукурудзозбиральних та кормозбиральних, косарок тракторних і навантажувачів універсальних сільськогосподарського призначення.

5. Встановлено, що причинами незадовільного стану забезпечення агропромислових підприємств основними засобами є зниження платоспроможності аграрних підприємств через диспаритет цін на промислову і сільськогосподарську продукцію; скорочення виробництва тракторів та сільськогосподарських машин в Україні. Однією з найважливіших причин зниження ефективності сільськогосподарського виробництва є неврегульовані державою взаємовідносини між галузями народного господарства, у тому числі АПК.

Інвестиційна непривабливість сільського господарства спричинила різке зниження частки інвестицій в основний капітал АПК в загальній сумі інвестицій Запорізької області. Встановлено, що через недостатнє оновлення основних засобів знижується ефективність їх використання.

6. Вважаємо необхідним ввести нове джерело фінансування відтворення основних засобів - екологічне страхування. Запропоновано відповідну систему екологічного страхування, що включає

механізм банківського перерозподілу фінансів, участь у розробці й реалізації екологічних програм, моніторинг, накопичення й опрацювання інформації.

7. Збитковість до 2000 р. та низький рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва у 2000 р. привели до того, що отриманий прибуток не може бути зараз суттєвим джерелом фінансування відтворення основних засобів. Інфляційне знецінювання амортизаційних відрахувань, прорахунки в амортизаційній політиці обумовили нестачу накопичених сум амортизаційних відрахувань для заміни засобів праці.

8. Необхідно привести до національних стандартів норми законодавства щодо оцінки майна, згідно з якими підприємство переоцінює об'єкти основних засобів, якщо їх залишкова вартість значно (більш ніж на 10%) відрізняється від справедливої вартості. Так само - норми податкового законодавства в частині застосування методів нарахування амортизації й класифікації основних засобів. Використання формули визначення суми екологічних амортизаційних відрахувань при розрахунку фінансово-економічних показників діяльності підприємства дозволить точніше передбачити рівень зниження прибутку, рентабельності через нанесення шкоди основним засобам унаслідок забруднення навколишнього середовища.

9. Розрахунок сум, які будуть переводитись у фонд відтворення орендованих основних засобів, слід здійснювати у розмірі амортизаційних відрахувань на окремий вид основних засобів з урахуванням формули визначення суми екологічних амортизаційних відрахувань.

10. Встановлено, що можливими шляхами залучення інвестиційних ресурсів на відтворення основних засобів є довгострокове кредитування банками агропромислових підприємств, лізинг та інвестиційний податковий кредит. Обґрунтовані етапи довгострокового кредитування та лізингової угоди. Запропонована методика розрахунку розміру лізингових платежів.

11. Виявлено фактори впливу екологобезпечного режиму функціонування АПК на організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів. З метою екологізації аграрного виробництва запропоновано проведення сертифікації з екологічних вимог, введення екологічних паспортів для всіх суб'єктів-природокористувачів на технології та види продукції. З метою обмеження негативного антропогенного навантаження на довкілля з боку агропромислового виробництва та підтримки його екологобезпечного режиму функціонування запропоновано перехід до економіко-екологічної концепції розвитку.

12. Розраховано економічний ефект від застосування організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів у сільськогосподарському виробництві на прикладі вирощування кукурудзи. Витрати на відтворення техніки складуть 1466 тис. дол. США, щорічний прибуток складе 1913 тис. дол. США, рівень рентабельності - 93,83%, річний економічний ефект економії ресурсів - 1185,2 тис. дол. США.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Бондаренко О.А. Економічні основи відтворення основних засобів. – Суми: Довкілля, 2001. – 204 с.
2. Бондаренко О.А. Економічні аспекти відтворення основних засобів в АПК // Вісник Сумського державного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. – 2000. – № 2 (9) – С. 186-189.
3. Бондаренко О.А. Інвестиційне забезпечення виробництва зерна у степовій зоні України // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. -Вип. 47. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2000. – С. 62-67.
4. Бондаренко О.А. Основні принципи інвестиційної діяльності підприємств АПК в умовах оновлення ресурсного потенціалу // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. - Вип. 114. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2001. – С. 20-23.
5. Бондаренко О.А. Особливості відтворення основних засобів у аграрній сфері // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – Запоріжжя: ГУ “ЗІДМУ”, 2001. – №4. – С. 14-20.
6. Бондаренко О.А. Особливості різних груп джерел інвестиційних ресурсів // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. - Вип. 105. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2001. – С. 24-31.
7. Бондаренко О.А. Оптимізація структури джерел формування інвестиційних ресурсів // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр.- Вип. 104. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2001. – С. 76-82.
8. Бондаренко О.А. Сучасні напрямки відтворення основних засобів // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. - Вип. 115. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2001. – С. 120-127.
9. Бондаренко А. Финансирование инвестиционной деятельности в период рыночной трансформации // Зб. доп. Міжнар. наук.-практ. конф. “Інвестиції ХХІ століття: регіональні аспекти”, 17-18 лист. 2000 р., м.Умань. – К.: Науковий світ. – 2000. – С. 32-34.
10. Бондаренко О.А. Відтворення основних засобів в умовах реформування економіки // Тези доп. Другої міжнар. конф. “Наука і освіта ‘99”. - Том 20: Економічні науки. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1999. – С. 36-37.
11. Бондаренко О.А. Підвищення ефективності роботи сільськогосподарського комплексу Південно-Східної України в межах програми “Таврійська олія” // Мат-ли Всеукр. конф. молод. учен.-аграрн. “Економіка, менеджмент, освіта в системі реформування агропромислового комплексу”, 11-13 жовн. 2000 р., Харків. – Х.: ХДАУ, 2000. - С. 25-28.

АНОТАЦІЇ

Бондаренко О.А. Організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів в АПК.
- Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю - 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК. – Дніпропетровський державний аграрний університет, Дніпропетровськ, 2002.

Дисертацію присвячено розробці організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів в АПК. Досліджено економічну суть та класифікацію основних засобів в умовах ринкових перетворень. Удосконалено цикл та організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів. Встановлено сучасні особливості відтворення основних засобів у аграрній сфері. Визначено сучасний стан забезпечення основними засобами сільськогосподарського виробництва. Проведена економічна оцінка відтворення основних засобів у регіоні. Удосконалений страховий захист основних засобів. Виділені та вдосконалені можливі шляхи залучення інвестиційних ресурсів на відтворення основних засобів. Обґрунтовані фактори впливу забезпечення екологічнобезпечного режиму функціонування АПК на організаційно-економічний механізм відтворення основних засобів. Розрахований економічний ефект від застосування організаційно-економічного механізму відтворення основних засобів у сільськогосподарському виробництві.

Ключові слова: відтворення основних засобів, організаційно-економічний механізм, оцінка, екологічнобезпечний режим.

Бондаренко А.А. Организационно-экономический механизм воспроизводства основных средств в АПК. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности - 08.07.02 – экономика сельского хозяйства и АПК. – Днепропетровский государственный аграрный университет, Днепропетровск, 2002.

Диссертация посвящена разработке организационно-экономического механизма воспроизводства основных средств в АПК. Установлено, что основные средства следует рассматривать, исходя из процесса их формирования. Усовершенствован цикл воспроизводства основных средств, который включает новую фазу – “формирование основных средств”. Исходя из неудовлетворительного экологического состояния окружающей среды, предложена классификация основных средств, которая включает группу “Земля”, что, в отличие от действующей, включает не только земельные участки, но и капитальные затраты на улучшение земель.

Усовершенствован организационно-экономический механизм воспроизводства основных средств введением новой стадии – “менеджмент воспроизводства”. Выявлены современные особенности воспроизводства основных средств в аграрной сфере.

Установлено, что в данное время в сельскохозяйственном производстве уменьшилась балансовая стоимость основных средств из-за сокращения количества технических средств, введенных в действие мощностей и объектов, резкого сокращения площадей орошаемых и осушенных земель. Производство технологического оборудования для легкой и пищевой промышленности сократилось в десятки раз. Причинами неудовлетворительного состояния обеспечения агропромышленных предприятий основными средствами являются: снижение платежеспособности аграрных предприятий из-за диспаритета цен на промышленную и сельскохозяйственную продукцию; сокращение производства тракторов и сельскохозяйственных машин в Украине.

Инвестиционная непривлекательность сельского хозяйства вызвала резкое снижение доли инвестиций в основной капитал АПК в общей сумме инвестиций Запорожской области. Установлено, что наряду с сокращением обновления основных средств снижается эффективность их использования. Обоснован новый источник финансирования воспроизводства основных средств – экологическое страхование.

Убыточность и низкий уровень рентабельности сельскохозяйственного производства обуславливает то, что полученная прибыль не может быть в данное время существенным источником финансирования воспроизводства основных средств. Предложено приведение к национальным стандартам нормы законодательства относительно оценки имущества и налогового законодательства в части применения методов начисления амортизации и классификации основных средств. Разработана новая формула определения суммы экологических амортизационных отчислений.

Предложено расчет сумм, которые будут переводиться в фонд воспроизводства арендованных основных средств, осуществлять в размере амортизационных отчислений с учетом формулы определения сумм экологических амортизационных отчислений.

Установлено, что возможными путями привлечения инвестиционных ресурсов на воспроизводство основных средств являются долгосрочное кредитование банками агропромышленных предприятий, лизинг и инвестиционный налоговый кредит. Усовершенствованы этапы долгосрочного кредитования и лизингового соглашения. Предложена методика расчета размера лизинговых платежей.

Выявлены факторы влияния экологически безопасного режима функционирования АПК на организационно-экономический механизм воспроизводства основных средств.

Рассчитан экономический эффект от применения организационно-экономического

механизма воспроизводства основных средств в сельскохозяйственном производстве.

Ключевые слова: воспроизводство основных средств, организационно-экономический механизм, оценка, экологобезопасный режим.

Bondarenko O.A. Organizational and economical mechanism of fixed capital reproduction in AIC. - Manuscript.

The thesis for Candidate's degree of economics by specialty 08.07.02. - economics of agriculture and agro-industrial complex. - Dnepropetrovsk state agrarian university. Dnepropetrovsk, 2002.

The thesis is devoted to the development of the organizational and economical mechanism of fixed capital reproduction in AIC. The economical essence and classification of fixed capital under market reforms conditions is investigated. The cycle and the organizational and economical mechanism of fixed capital reproduction is perfected. The modern state of farm production supplying with fixed capitals is determined. Modern features of fixed capital reproduction in the sphere of agriculture is defined. The system of economic indicators that may characterize fixed capital reproduction is analyzed. Economic assessment of the fixed capital reproduction in the region is given. Possible ways of investment resources commitment for the fixed capital reproduction are pointed out and updated. It is substantiated that good ecology gives positive influence for the organizational and economical mechanism of the fixed capital reproduction in AIC functioning.

The economic effect of using of the organizational and economical mechanism of the fixed capital reproduction in the farm production is calculated.

Key words: fixed capital reproduction, organizational and economical mechanism, assessment, good ecology.

Підп. до друку 27.02.2002 р. Формат 60x90/16. Папір друкарський.

Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Зам. № 124. Тираж 100 прим.

Виробництво – ПНВФ “Ілля”, 69600, м. Запоріжжя, вул. 40 років Радянської України, 66.